

Квасниця О.В.

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Наводяться теоретико-організаційні засади функціонування спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва, дається аналіз чинного механізму державної підтримки вітчизняного малого підприємництва, а саме правове забезпечення, податкове стимулювання розвитку та проблемні аспекти захисту.

The material contains theoretical and organizational principles of a simplified taxation system for the subjects of small-scale entrepreneurship, analysis of the currently effective mechanism of state support to Ukrainian entrepreneurs, namely the legal ensurance, tax stimulation and problemic aspects of protection.

Ефективність функціонування економіки у розвинутих країнах значною мірою залежить від оптимального співвідношення в ній малого, середнього та великого бізнесу. Взаємодія держави і малого бізнесу в країнах із розвинутою економікою здійснюється на взаємовигідних умовах і має тривалий характер.

Як доводить аналіз світового досвіду, роль держави в ринковій економіці залежить від забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, створення однакових сприятливих умов для розвитку різних форм бізнесу, у тому числі малого бізнесу, а також всебічної підтримки підприємництва й приватної ініціативи. При цьому податки є найнадійнішим та найефективнішим важелем стимулювання розвитку підприємництва.

Сучасна система оподаткування сфери малого підприємництва в Україні являє собою комбінацію багатьох податків та обов'язкових платежів і деяких альтернативних спрощених податкових технологій (єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва, фіксованого податку для ринкових торговців і спеціального торгового патенту для суб'єктів господарювання сфери роздрібної торгівлі й побутових послуг окремих територій).

Головною метою запровадження спрощених режимів оподаткування було досягнення більше соціальних, ніж економічних цілей. Саме завдяки зниженню податкового навантаження й спрощенню механізму адміністрування сплати податків було створено сприятливі умови для самозайнятості працездатного населення і зменшено соціальне напруження в країні без витрат бюджетних коштів, а також створено близько 500 тис. нових робочих місць.

Спрощені режими оподаткування в Україні у 2001 році застосували близько 79 тис. юридичних і 537 тис. фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності, в яких працює більш як 1,7 млн. найманих працівників.

Більшість громадян, котрі здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, вже не має сумнівів щодо переваги спрощеної системи оподаткування, обліку й звітності. Підтвердженням цього є не лише

Податки

позитивні відгуки у пресі та серед платників податку, а й значне збільшення кількості охочих обрати спрощену систему оподаткування.

На сьогодні замість сплати стандартного переліку податків і зборів приватний підприємець може обрати такі спрощені схеми розрахунків із бюджетом:

- сплату єдиного податку у фіксованій сумі (так звана спрощена система оподаткування, обліку й звітності);

- придбання спеціального торгового патенту на право здійснення торгівлі і торговельно-виробничої діяльності (громадського харчування) за готівку і надання побутових послуг;

- сплату фіксованого (патентного) податку з доходів від ринкової торгівлі й надання супутніх їй послуг.

Протягом 2001 року з доходів, одержаних приватними підприємцями, що надали перевагу спрощеним методам оподаткування, надійшло до зведеного бюджету України понад 1,2 млрд. грн. податків, у тому числі фіксованого податку — 230 млн. грн. (кількість платників — близько 320 тис. осіб), єдиного податку — 980 млн. грн. (кількість платників — майже 270 тис. осіб). Крім цього, у січні — вересні минулого року за трудовими угодами у підприємців — платників фіксованого та єдиного податків працювало приблизно півмільйона громадян, котрим було виплачено заробітну плату на суму понад 200 млн. грн., із якої, до речі, було утримано і перераховано до бюджетів місцевого самоврядування ще 41 млн. грн. прибуткового податку¹.

Суб'єкти малого підприємництва — фізичні особи мають право самостійно обрати спосіб оподаткування доходів за єдиним податком шляхом отримання свідоцтва про сплату єдиного податку.

Розмір єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва — фізичних осіб встановлюється місцевими радами за місцем їхньої державної реєстрації залежно від виду діяльності у фіксованій сумі у межах від 20 до 200 грн. на місяць (із використанням найманої праці, включаючи членів їхніх сімей, розмір податку збільшується на 50% за кожну особу).

Місцева рада сама вирішує питання про встановлення розмірів ставок єдиного податку залежно від рівня економічної значущості кожного виду підприємницької діяльності для розвитку свого регіону, і перехід фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності на спрощену систему оподаткування, обліку й звітності здійснюється лише у разі затвердження місцевою радою розміру податку саме на той вид підприємницької діяльності, здійсненням якого займається ця фізична особа. Якщо вона здійснює кілька видів підприємницької діяльності, для котрих встановлено різні ставки єдиного податку, нею придбавається одне свідоцтво і сплачується єдиний податок, що не перевищує встановленої максимальної ставки.

¹ *Лекар С.* Чи потребує вдосконалення спрощена система оподаткування фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності? // Вісник податкової служби України. — 2002. — № 1—2. — С. 117.

У тому разі, коли платник єдиного податку здійснює підприємницьку діяльність із використанням найманої праці або з участю у підприємницькій діяльності членів його сім'ї, ставка єдиного податку збільшується на 50% за кожну особу.

Суб'єкт підприємницької діяльності — фізична особа, яка сплачує єдиний податок, звільняється від обов'язку нарахування, відрахування й перерахування до державних цільових фондів зборів, пов'язаних із виплатою заробітної плати працівникам, які перебувають із ним у трудових відносинах, включаючи членів його сім'ї. Ця особа сплачує єдиний податок щомісяця не пізніше 20 числа наступного місяця на окремий рахунок відділень Державного казначейства України.

За 2001 рік надходження до місцевих бюджетів єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва становили 457, 4 млн. грн., що перевищує річні призначення на 222, 8 млн. грн., або на 95%. Передбачені річним планом надходження єдиного податку за 7 місяців 2002 року також значно перевиконані: станом на 1 серпня 2002 року суб'єктами малого підприємництва до бюджету сплачено 341,9 млн. грн. єдиного податку, що становить 85,5% річного плану. Таке перевиконання єдиного податку пов'язане з переходом на спрощену систему оподаткування дедалі більшої кількості суб'єктів малого підприємництва².

Доходи, отримані від здійснення підприємницької діяльності, що обкладається єдиним податком, не входять до складу сукупного оподатковуваного доходу за підсумками звітного року такого платника й осіб, котрі перебувають із ним у трудових відносинах, а сплачена сума єдиного податку остаточна і не входить до перерахунку загальних податкових зобов'язань як самого платника податку, так і осіб, які перебувають із ним у трудових відносинах, включаючи членів його сім'ї, котрі беруть участь у підприємницькій діяльності.

Суб'єкт підприємницької діяльності — юридична особа, яка перейшла на спрощену систему оподаткування, обліку й звітності, самостійно обирає одну зі ставок єдиного податку:

— 6% суми виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) без урахування акцизного збору у разі сплати податку на додану вартість згідно із Законом України "Про податок на додану вартість";

— 10% суми виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), за винятком акцизного збору, у разі внесення податку на додану вартість до складу єдиного податку³.

Кошти, що надходять від сплати єдиного податку, розподіляються між бюджетами усіх рівнів і державними цільовими фондами (див. табл.).

² Проект Закону України "Про Державний бюджет на 2003 рік".

³ Закон України "Про податок на додану вартість" № 168/97-ВР від 03.04.97 р. // Відомості ВРУ. — 1997. — № 27.

Податки

Таблиця. Розподіл коштів від сплати єдиного податку⁴

(%)

	Юридичні особи	Фізичні особи
Державний бюджет України	20	—
Місцевий бюджет	23	43
Пенсійний фонд України:	42	42
на обов'язкове соціальне страхування	15	15

Збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва, які обрали спосіб оподаткування за єдиним податком, свідчить про те, що існування такої системи оподаткування є вирішальним фактором, якому надає перевагу суб'єкт малого підприємництва при виборі системи оподаткування.

Із 1 квітня 1998 року відповідно до Закону України від 10.02.98 р. № 102 “Про внесення змін до Закону України “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності” в Україні було розпочато економічний експеримент із застосуванням спеціального торгового патенту.

Нині спеціальний торговий патент застосовується у порядку експерименту на обмежених територіях, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з органами місцевого самоврядування. До переліку цих територій входить 13 регіонів України. Суб'єктами такої форми оподаткування є, як правило, підприємці, котрі займаються торгівлею за готівкові кошти або надають послуги населенню.

За 2001 рік сума фактичного надходження до зведеного бюджету плати за придбання торгового патенту становила 289,6 млн. грн.

За 7 місяців 2002 року сума надходження цієї плати дорівнювала 175,3 млн. грн. У порівнянні з відповідним періодом 2001 року надходження плати за придбання торгового патенту збільшилися на 11,9 млн. грн., або на 7,3%.

Ці статистичні дані свідчать про те, що чисельність суб'єктів підприємницької діяльності, які перейшли на спеціальний торговий патент, продовжує зростати, а надходження до бюджету дедалі більшають.

Для врахування у Податковому кодексі Держпідприємництвом опрацьовано й подано до Верховної Ради України спрощені форми оподаткування суб'єктів малого підприємництва: патентну та відсоткову⁵.

За останній рік ставлення місцевих органів влади до встановлення ставок єдиного податку набуло вираженішого характеру, зокрема щодо розширення переліку видів підприємницької діяльності, урахування пропозицій податкових органів і підприємців стосовно оптимальних, найприйнятніших розмірів ставок, на які впливає розташування місць діяльності підприємців і можливий обсяг

⁴ Про внесення змін до Указу Президента України від 03.07.1998 р. № 727 “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва” (Указ Президента України № 746/99 від 28.06.99) // Вісник податкової служби України. — 2000. — № 9.

⁵ Малий бізнес: стан і тенденції. (Матеріал підготовлено за сприяння зведеного інформаційно-довідкового відділу Держпідприємництва.) // Підприємство в Україні. — 2001. — № 6—7. — С. 2—4.

отриманого доходу. Поліпшення умов провадження підприємницької діяльності, дозвіл на ведення підприємцем трудових книжок, запровадження спрощеної системи оподаткування дали змогу платникам єдиного й фіксованого податків додатково створити сотні тисяч робочих місць, що, у свою чергу, позитивно вплинуло на розвиток економіки України відповідно до програми діяльності уряду щодо забезпечення зайнятості населення України.

Однак поряд із позитивним впливом спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності на формування дохідної частини бюджетів необхідно акцентувати увагу і на прикладах, які мають в основному суб'єктивний характер і негативно впливають на ефективність спрощеної системи, а в окремих випадках навіть дискредитують її, використовуючи механізм спрощеного оподаткування для ухилення від сплати податків.

Наприклад, деякі суб'єкти підприємницької діяльності залучають до своєї діяльності найманих працівників без укладання з ними трудових угод, оформлення трудових книжок і довідок про трудові відносини фізичної особи з платником єдиного податку, не дотримуються вимог, визначених у ст. 1 Указу Президента України від 03.07.98 р. № 727 "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" щодо чисельності тих, хто працює, використовуючи працю більш як десяти найманих осіб. Мають місце також непоодинокі випадки, коли підприємці самостійно не переходять на загальну систему оподаткування у разі перевищення визначеного указом граничного розміру обсягу виручки. Іноді спрощену систему оподаткування громадяни використовують для "відмивання" коштів, укладаючи з підприємствами договори сумнівного характеру на продаж товарів або надання послуг.

Удосконалення спрощеної системи оподаткування, обліку й звітності шляхом ініціювання змін у законодавчому полі поряд із зростанням кількості напрямів підтримки малого підприємництва дасть можливість створити не лише належні умови для розвитку малого підприємництва, а й подолати негативні процеси, які мають місце при застосуванні спрощеної системи оподаткування.

Доцільно було б розглянути питання про обмеження обсягу виручки для переходу на спрощену систему оподаткування до 250 тис. грн., але таке обмеження необхідно встановити лише для окремих видів економічної діяльності.

Щодо кількості найманих працівників, які перебувають у трудових відносинах із платниками єдиного податку, то до цього питання може бути інший підхід — для платників єдиного податку кількість найманих працівників не повинна перевищувати п'яти осіб за умов ведення бухгалтерського обліку.

Дотримання певних правил дасть змогу захистити від законодавчо не обумовлених дій органів контролю платників єдиного податку, а також надасть певні державні гарантії найманим працівникам, які на сьогодні практично не захищені законодавством, а отримання ними пенсій за віком, допомоги у разі тимчасової непрацездатності, допомоги з догляду за дитиною та інших видів допомоги із соціального забезпечення буде менш проблематичним.